

Kajak Z. 1994 – Hydrobiologia. Ekosystemy wód śródlądowych – Dział Wydawnictw Filii UW, Białystok, ss. 326. [ISBN – brak]

Autora tej książki przedstawiać nie trzeba. Należy On do grona tych wybitnych hydrobiologów, których opinie dotyczące zagadnień ogólniejszej natury są wysłuchiwane z uwagą. Książka adresowana jest do studentów, z którymi, jak się okazuje, bez wpojenia im podstawowych pojęć, nie jest możliwy intelektualny kontakt, a zwłaszcza wytłumaczenie złożonych zagadnień związanych ze strukturą i funkcjonowaniem ekosystemów wodnych. Jest pozycją, którą warto czytać i studiować. Zachęcam do tego osoby zajmujące się rybactwem oraz ochroną i rekultywacją wód. Jako lekturę obowiązkową polecałbym ją przede wszystkim „ekologizującym” ekspertom.

Podstawowym przedmiotem rozważań jest struktura i funkcjonowanie ekosystemów wodnych, w sensie wzajemnych zależności między szeroko rozumianymi czynnikami abiotycznymi i biotycznymi, a także między środowiskami wodnymi i wykształcającymi się w nich biocenozami. Poza rozdziałami wstępnymi, dotyczącymi przedmiotu, zakresu i historii hydrobiologii, w kolejnych rozdziałach podano ogólną charakterystykę hydrosfery oraz zasobów wód w Polsce, omówiono główne zespoły organizmów i ich siedliska, a także sprecyzowano niezbędne dla zrozumienia dalszych części podstawowe pojęcia i terminy.

Pomijając krótkie komentarze poświęcone drobnym zbiornikom astatycznym (rozdział 10.) oraz pasujące raczej do produkcji biologicznej wyszczególnienie sposobów odżywiania się zwierząt (rozdział 13.), czy introdukcji i aklimatyzacji organizmów (rozdział 15.), zasadnicze rozdziały książki to:

Rozdział 7. Wody płynące, a więc źródła, potoki i strumienie, rzeki i kanały – omawiający rozwój poszczególnych biocenoz w tych środowiskach na tle ich uwarunkowań hydrologicznych i litologicznych;

Rozdział 8. Jeziora – oprócz ogólnej informacji o ich liczbie w Polsce i na świecie, zawierający charakterystykę stref ekologicznych i organizmów (litoralu, sublitoralu, profundalu, pelagialu) oraz klasyfikacje jezior ze względu na ich pochodzenie, morfologię, miksję, warunki termiczne i sukcesję trofii;

Rozdział 9. Zbiorniki zaporowe – zawierający informacje dotyczące ich konstrukcji, funkcji w gospodarce, warunków hydrologicznych, procesów sedymentacji oraz zmian w formacjach organizmów w miarę starzenia się i wzrostu zanieczyszczenia;

Rozdział 11. Stawy – omawiający ich typy, gatunki ryb w nich hodowane oraz kompleks związanych z tym zagadnień zmian środowiska, roślinności, planktonu i bentosu;

Rozdział 12. Główne czynniki środowiskowe, takie jak temperatura, światło, tlen, fosfor, azot, wapń, żelazo, siarka, krzem, węgiel i substancje organiczne – charakteryzujący różnicowanie poszczególnych siedlisk i środowisk przez te czynniki i ich wpływ na poszczególne organizmy i zespoły;

Rozdział 14. Produkcja biologiczna – zawierający podstawowe pojęcia i terminy dotyczące produkcji pierwotnej i wtórnej, destrukcji, respiracji oraz efektywności ekologicznej, a także wpływu czynników środowiskowych oraz znaczenia zespołów roślinnych i zwierzęcych w transferze energii przez ekosystem (głównie jeziorny).

Dalsze rozdziały książki poświęcono wciąż aktualnym oraz najnowszym problemom: Rozdział 16. Eutrofizacji, a więc charakterystyce tego procesu, roli fosforu i innych pierwiastków, ocenie ładunków pierwiastków wnoszonych do zbiorników przez ścieki i zlewnię, procesom akumulacji fosforu i azotu w różnych składnikach ekosystemu, a także mechanizmom określającym tempo tego procesu – sedymentacji, akumulacji i uwalniania pierwiastków z osadów; Rozdział 17. Zanieczyszczeniu i samooczyszczaniu się wód (głównie rzek); Rozdział 18. Zagrożeniom niefitocynnym, związanym z dopływem substancji toksycznych (pestycydów, metali ciężkich), zakwaszeniem i zasoleniem wód, zabudową rzek, wahaniem poziomu wody w zbiornikach zaporowych i jeziorach, wykorzystaniem zbiorników do celów rekreacyjnych i turystycznych, jak też zrzutami wód pochłodniczych z elektrociepłowni i zakładów przemysłowych. Dwa kolejne rozdziały (19. i 20.) odnoszą się do zasad ochrony wód i metod oczyszczania ścieków, dalszy rozdział (21.) – rekultywacji technicznej jezior, uzyskiwanej m. in. przez ich przemywanie, usuwanie żyznego hypolimnionu, natlenianie czy usuwanie osadów, roślinności, sestonu i ryb; a rozdział ostatni (22.) – najciekawszy, bo prezentujący osobisty pogląd Autora – biomanipulacji w ekosystemie w celu poprawy czystości wód, m. in. przez utrzymanie silnych populacji ryb drapieżnych, sprzyjających rozwojowi dużych wioślarek kontrolujących zakwity fitoplanktonu, czy przez zarybienia jezior, stawów i zbiorników zaporowych rybami roślinożernymi.

Główne walory tej książki to precyzja w używaniu pojęć, jasno i konkretnie sprecyzowana terminologia, szerokie i wnikliwe ujęcie problematyki, przedstawienie jej w wyjątkowo zwartej formie, udokumentowanie twierdzeń liczbami i wyliczeniami, rysunkami i zestawieniami tabelarycznymi, ułatwiającymi przyswojenie i studiowanie niełatwego przecież materiału.

Zasadniczym zaś jej mankamentem jest zbyt niski nakład. Wznowienie jest wręcz konieczne! Książka już jest poszukiwana i będzie chętnie czytana nie tylko przez studentów. Autor nie ma jakoś szczęścia do wydawców. Poprzednia, równie cenna, „Eutrofizacja jezior”, wydana w 1979 r. przez PWN w liczbie 2000 egzemplarzy, zniknęła szybko z półek księgarskich i nie doczekała się wznowienia. Ta z kolei jest już nieosiągalna, gdyż wydana została przez Dział Wydawnictw Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku „sposobem gospodarczym” (brak numeru ISBN) w liczbie „aż” 300 egzemplarzy (!?). Nowe wydanie mogłoby mieć lepszą oprawę edytorską i graficzną, a także niezbędny dla studiów indeks przedmiotowy oraz wykaz piśmiennictwa umożliwiający sięgnięcie do źródeł.

Bogusław Zdanowski